

Compostgebruik op Demeterbedrijven in beeld

Chris Koopmans
Thomas te Grotenhuis
Leen Janmaat

Inleiding

De verschraving van de bodemvruchtbaarheid in Nederland en daarbuiten zet door. Een belangrijke oorzaak is de toegenomen intensiteit van bouwplannen en de kwaliteit van ingezette mest. Daarnaast zorgen ook het gebruik van zware machines, hoge grond- en pachtprizen, gebrek aan bedrijfsopvolging, druk vanuit de keten en klimaatverandering ervoor dat de bodemkwaliteit onder druk staat. Door deze ontwikkelingen prevaleren veel boeren kortetermijnbelangen boven een gezonde bodem.

Verbetering van de bodemkwaliteit is een voorwaarde voor een duurzame voedselproductie. Een gezonde bodem heeft een grote veerkracht en is in staat om zijn functies bij verstoringen te behouden. Hierdoor kunnen stabiliteit en productie samengaan met de instandhouding van de bodemkwaliteit, betere waterkwaliteit en beperking van uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater.

Compost kan een belangrijke rol spelen bij het verbeteren van de bodemkwaliteit en het organische stofgehalte in de bodem. Er blijkt behoefte aan kennis over de mate waarin compost in combinatie met bodemverbeteraars het organische stofgehalte kan verhogen, nutriëntenverliezen kan beperken en het bodemleven, bodemstructuur en beworteling kan stimuleren. Ook is er behoefte aan recycling en hergebruik van (organische) reststromen. Het is ech-

ter niet helder aan welke kwaliteitseisen een hoogwaardige compost voor de landbouw zou moeten voldoen.

Biologisch-dynamische boeren gebruiken organische (dierlijke) mest en compost, veelal van het bedrijf zelf. Binnen het Demeter-keurmerk zijn geen richtlijnen voor de kwaliteit van compost, niet voor het productieproces en ook niet voor de inzet. De vraag is dan ook hoe de groep biologisch-dynamische boeren omgaat met compost, hoe het composteerproces op deze bedrijven verloopt, welke kwaliteit wordt geproduceerd en hoe die wordt beoordeeld; kan hier een verbeteringslag worden gemaakt?

Ook vanuit de keten komen er de laatste jaren zakken (Eko)compostaarde op de markt. De kwaliteit daarvan kan sterk verschillen. Winkels zouden graag kwalitatief goede compost aanbieden aan zowel consumenten als amateurtuinders. Bij een goede kwaliteit van de producten hoort echter ook een goede kwaliteit aan compost die wordt aangeboden. Compost kan daarbij tevens dienen als een verbindende factor tussen de consument en producent, de boer.

De vraag is: hoe kunnen we in Nederland het gebruik van kwalitatieve goede compost ontwikkelen, stimuleren en realiseren? Hiermee kan de basis worden gelegd voor een kwaliteitscompost op bedrijven en ook als potentieel product voor de consument.

Aanpak

De omgang met compost van dierlijke en plantaardige oorsprong is onderzocht door middel van het afnemen van een enquête bij Demeter bedrijven. De vragenlijst richtte zich op de inzet en de productie van mest en compost op deze bedrijven. De enquête bestond uit 45 vragen en is afgenomen via het programma MWM2 waarmee de deelnemers online de vragen konden beantwoorden. Hiervoor stond de enquête gedurende een periode van 3 weken uit.

De eerste vragen betroffen de locatie en het type bedrijf, de intensiteit van het bouwplan en welke dieren worden gehouden. De daaropvolgende vragen richtten zich op de afkomst van de ingezette mest en

compost. Hoe wordt de basisbemesting ingevuld en hoe wordt deze aangevuld met aanvullende meststoffen? Ook is gevraagd naar de mate van zelfvoorzienend in de bemesting. Hierbij is steeds een onderscheid gemaakt in (mest)compost van dierlijke oorsprong, plantaardige groencompost of een mengsel van dierlijk en plantaardig ingangsmateriaal.

Een volgende serie vragen gaf inzicht in de motivatie van de ondernemer en de achtergrondgedachten bij de invulling van zijn bemesting. Vindt de ondernemer het bijvoorbeeld erg belangrijk om zoveel mogelijk zelfvoorzienend te zijn in zijn mest om de kringloop gesloten te houden? Of wordt er voor een bepaalde

Foto 1. Compost van plantaardige oorsprong

Aanpak (vervolg)

meststof gekozen om bijvoorbeeld de bodemvruchtbaarheid op peil te houden?

De daarop volgende vragen gingen over de inzet van dierlijke verse mest en mestcompost. Meerdere facetten van dierlijke mest kwamen hierbij aan de orde: welke vorm van dierlijke mest, de afkomst (eigen bedrijf of aankoop), welk dier, eventuele behandelingen en toevoegingen, het aantal keren omzetten, en de leeftijd van het product tijdens uitrijden, werden nagevraagd.

Respondenten gaven dus steeds de afkomst van ingezette mestcompost, plantaardige groencomposten of compostmengsel aan. Werd dit op eigen bedrijf geproduceerd of aangekocht van biologische bedrijven, de mesthandel of van composteerbedrijven?

Vervolgens werden vragen gesteld over het zelf composteren op het bedrijf. Zo werd geïnformeerd naar de methode van composteren, het composteerproces, de aanwezige voorzieningen en eventuele toevoegmiddelen die werden gebruikt.

Het volgende cluster van vragen richtte zich op de kwaliteitsbeoordeling van compost zowel bij eigen productie als bij aankoop. Wat werd ingezet bij de beoordeling van de compost? Ook werd gevraagd naar de effecten die werden verwacht ten aanzien van de inzet van composten?

Afgesloten werd met vragen naar de inzet en prijzen van mestcompost en plantaardige mesten. Ook konden deelnemers aangeven waar de belangrijkste knelpunten rond compostering liggen en waar behoefte aan is.

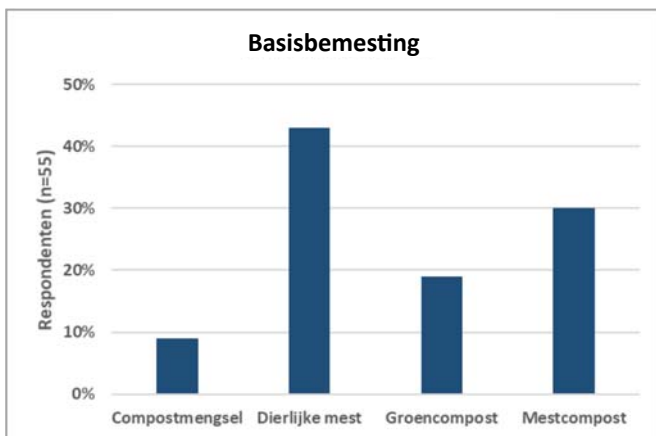
Foto 2. Compost van dierlijke oorsprong: mestcompost

Resultaten

Invulling van de basisbemesting

Van het totaal aantal BD bedrijven dat de enquête heeft ingevuld (n=55) maakt 73% van de respondenten gebruik van een meststof van dierlijke oorsprong bestaande uit 'verse' dierlijke mest of een mestcompost in de basisbemesting (Figuur 1). In totaal maakt daarbovenop 9% gebruik van een compostmengsel welk deels bestaat uit dierlijke mest. Vier procent geeft aan voor de bemesting alleen plantaardig materiaal te gebruiken. 49% van de bedrijven vult de bemesting volledig in met materiaal van het eigen bedrijf (>90%) en is dus zelfvoorzienend in de bemesting. Bij de overige bedrijven is dit niet het geval. Ruim 30% is voor meer dan 90% afhankelijk van de aanvoer van de bemesting van buiten het bedrijf. Het betreft hier voornamelijk groentetelers (24%) en combinaties van akkerbouw en groenteteelt (35%).

Bij de aanvullende bemesting maakt zo'n 80% van de bedrijven gebruik van enige vorm van compost bijvoorbeeld mestcompost (24%), groencompost (31%) of een ander mengsel (16%). Op 18% van de

Figuur 1. Type basisbemesting gebruikt op de bedrijven.

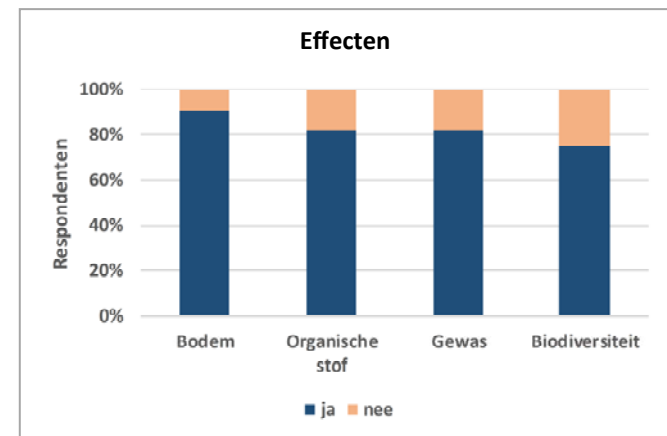
bedrijven wordt gebruik gemaakt van gedroogde organische mestkorrels in de aanvullende bemesting. Van de 55 bedrijven zijn er 5 bedrijven (9%) die geen gebruik maken van enige vorm van compost.

Motivatie voor de inzet van composten

Voor de meeste BD bedrijven is 'het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid' het belangrijkste motief om compost in te zetten op het bedrijf gevolgd door 'het ondersteunen van levenskrachten' en 'sluiten van de kringloop op het eigen bedrijf'.

De rol als meststof, het verhogen van de ziektevering, het organische stofgehalte verbeteren evenals het waterbergend vermogen worden evenals het sluiten van kringloop met de maatschappij iets lager gewaardeerd.

Aanvullende motieven die werden gegeven waren o.a. de CO₂ vastlegging in de organische stof wat goed is voor de vermindering van het broeikas effect, als voer voor weidevogels en ook als voertuig voor (BD) preparaten.

Figuur 2. Respondenten gaven aan per facet of zij wel of geen toegevoegde waarde zien door inzet van compost.

Resultaten (vervolg)

De respondenten is gevraagd naar waar zij vooral de effecten van het toedienen van compost waarnemen. Voor 91% betreft dit bodemeffecten, 82% van de respondenten zien effecten terug in de organische stofopbouw, 82% bij het gewas en 75% in de biodiversiteit (Figuur 2).

Ook is gevraagd hier een nadere toelichting op te geven. Dit betreft vooral effecten in de bodem, de organische stofvoorziening maar ook effecten in het gewas en de biodiversiteit. Tabel 1 geeft weer welke effecten zoal worden waargenomen en ervaren.

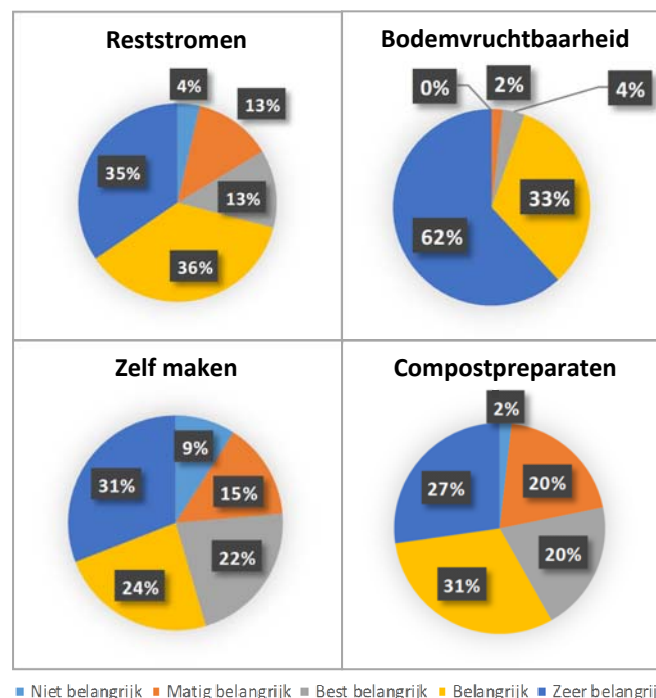
De respondenten is gevraagd van een viertal uitspraken het belang aan te geven:

Tabel 1. Beschreven effecten van composten op bodem, organische stof, gewas en biodiversiteit

Bodem	Waterbergend vermogen/vochthuishouding Betere draagkracht Minder slomp/kruimiger Minder trekkracht nodig Betere rooibaarheid Zaaibed bereiding verbeterd Verbetering structuur Meer voedingswaarde
Organische stof	Stijging organische stof
Gewas	Rustige, regelmatige, evenwichtige groei Gezondheid gewassen/vitaal gewas Langere groei Meer opbrengst Betere smaak Hogere onkruiddruk
Biodiversiteit	Toename bodemleven Diverser bodemleven Meer wormengangen/meer wormen Meer insecten/bijen Meer vogels

1. Het belang van het composteren van reststromen *van het eigen bedrijf*
2. Het gebruik van compost voor de bodemvruchtbaarheid en het bodemleven
3. Het belang van het *zelf maken* van compost
4. Het toevoegen van compostpreparaten

Een grote groep respondenten vindt het belangrijk (van best- tot zeer belangrijk) om de 'reststromen van het eigen bedrijf te composteren'. Bijna alle respondenten vinden 'het gebruik van mestcompost, groencompost of compostmengsel voor bodemvruchtbaarheid en bodemleven' belangrijk tot zeer belangrijk (Figuur 3).

Figuur 3. Het belang van compost vanuit het oogpunt van 'inzetten van eigen reststromen', de opbouw van bodemvruchtbaarheid, het belang van 'zelf maken van compost' en de inzet van preparaten bij het composteren.

Resultaten (vervolg)

Het zelf maken van de compost wordt door een ruime meerderheid (77%) best tot zeer belangrijk gevonden en ook de inzet van compostpreparaten vindt een meerderheid van belang (78%)

Van alle respondenten maakt 76% eigen compost (van dierlijke of plantaardig materiaal) op het eigen bedrijf, 38% koopt de mest of compost van een biologisch bedrijf, 20% koopt groencompost van een composteerbedrijf en 5% uit de handel.

Afkomst van dierlijke mestcompost

Ruim 95% van de respondenten geeft aan gebruik te maken van dierlijke mest. Van deze groep gebruikt 37% mest in de vorm van drijfmest, 75% maakt gebruik van vaste dierlijke mest ouder dan 6 maanden. Bij 46% van de bedrijven is de dierlijke mest uitsluitend afkomstig van het eigen bedrijf. In totaal zet echter 66% eigen mest in. In totaal koopt 40% mest aan van een bio bedrijf en 17% via de mesthandel en 15% als bewerkte mest. De voornaamste bronnen zijn hierbij rundveemest (69%) en pluimvee-

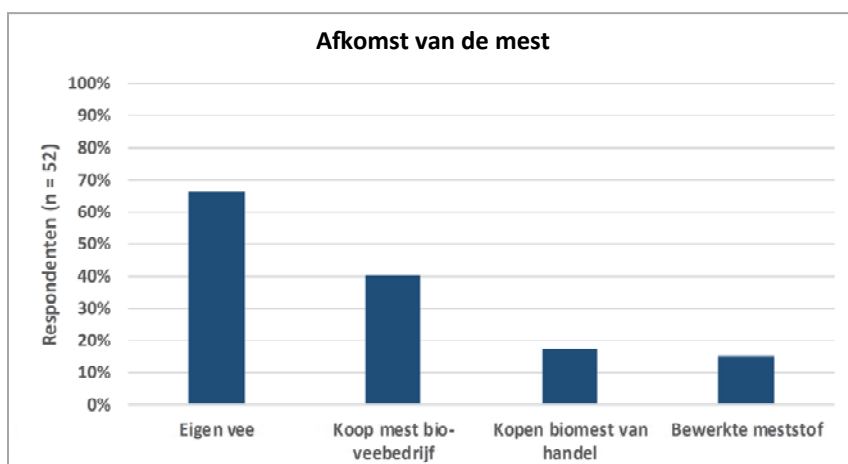
mest (22%). Varkensmest, geit en paardenmest worden elk door 3% van de bedrijven ingezet (Figuur 4).

Behandeling en inzet van mestcompost

Van de respondenten geeft 58% aan de mestcompost om te zetten en dus enige vorm van compostering van dierlijke mest toe te passen. Opvallend is dat 20% van de respondenten het niet of matig belangrijk vindt om compostpreparaten te gebruiken. Toch blijkt 94% de compostpreparaten toe te passen.

Meerdere respondenten geven aan de compost op een andere manier te behandelen dan in Tabel 2 wordt aangegeven. Hierbij worden de volgende opties genoemd:

1. Gier, met koemestpreparaten en effectieve micro-organismen, over de composthoop verspreiden.
2. De mest verteert al deels tijdens het verblijf in de hellingstal. De koeien 'knedden' de mest, waardoor er extra 'energie' aan de mest wordt toegevoegd.
3. Van de dikke fractie wordt Bokashi gemaakt.

Figuur 4. Verdeling afkomst van dierlijke mest (meerdere antwoorden zijn hierbij mogelijk)

Tabel 2. Behandeling van mest of mestcompost voor gebruik (n=52, meerdere antwoorden mogelijk)

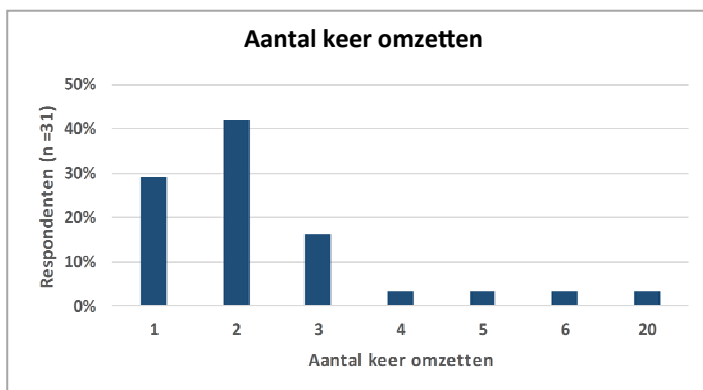
Behandeling	Percentage (%)
Geen behandeling	6
Omzetten	58
Micro organismen	8
BD compostpreparaten	94
Anders	13

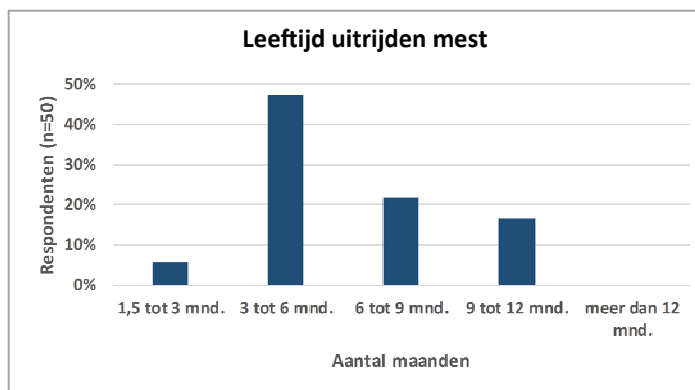
Resultaten (vervolg)

In totaal geven drie bedrijven aan geen behandeling bij de mest toe te passen. Daarnaast wordt in 58% van de gevallen, de mest één of meerdere keren omgezet (Figuur 5). Eén respondent past de CMC-methode toe waarbij de mest in totaal 20 keer wordt omgezet in de 8-10 weken dat de compost wordt geproduceerd.

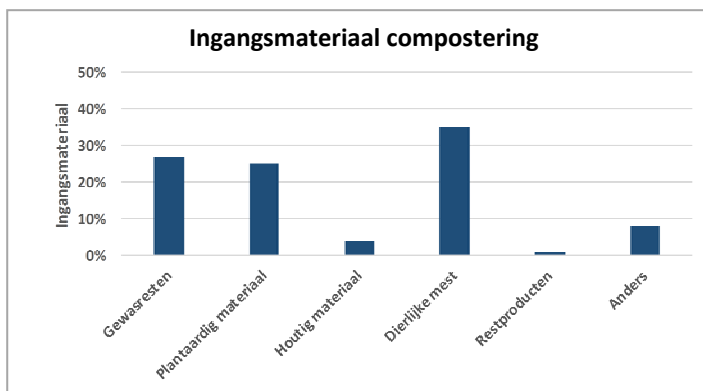
De leeftijd van de mest bij uitrijden is zeer divers. Het wordt in ieder geval binnen één jaar uitgereden. 47% van de respondenten rijdt de mest uit wanneer deze een leeftijd heeft van 3- 6 maanden. 22% rijdt de mest uit, wanneer deze 6-9 maanden oud is (Figuur 6).

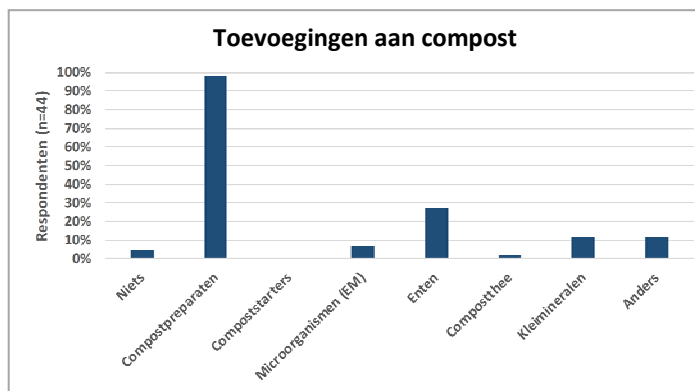
Figuur 5. Aantal keren dat een mestcompost wordt omgezet.

Figuur 6. Leeftijd van de mestcompost bij uitrijden.

Figuur 7. Verdeling van het gebruikte ingangsmateriaal voor compostering (totaal is 100%).

Figuur 8. Behandeling van de compost.

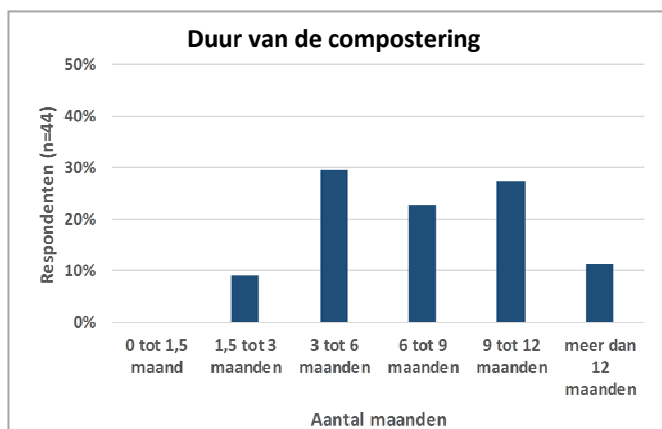
Resultaten (vervolg)

Op de meeste bedrijven neemt de compostering tussen de 3 en 12 maanden in beslag met een redelijke gelijke verdeling over die periode. Een klein deel composteert in 1,5 tot 3 maanden en een klein deel laat de compost langer dan 12 maanden liggen (Figuur 9)

Deelnemers geven aan dat de periode mede afhankelijk is van de duur van de opslag en het ingangsmateriaal, maar ook mogelijkheden van arbeidsinzet (bijvoorbeeld zorgvragenden) spelen een rol. Het materiaal wordt soms jaarrond verzameld en een gedeelte kan dus lang liggen en een ander gedeelte kortdurend. Na een jaar is de compost goed uitstrooibaar over het land.

Over het algemeen wordt er 1 tot 4 keer omgezet. De meeste respondenten zetten 1 tot 2 keer om. Een deel (18%) zet de compost nooit om en slechts 1 bedrijf volgt een intensieve compostering waarbij meer dan 10 keer wordt omgezet (Figuur 10).

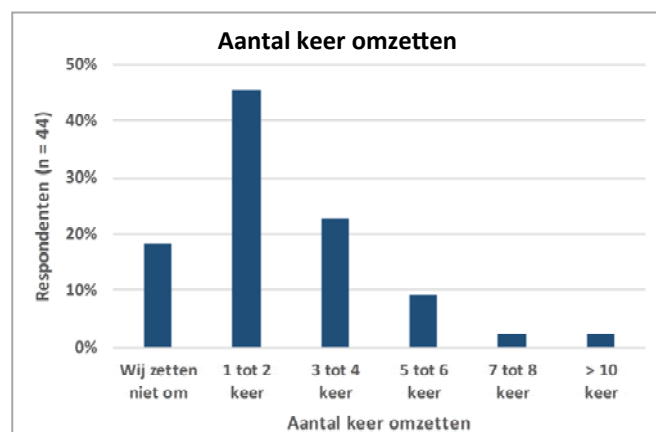
Meerdere respondenten geven aan dat ze het gevoel hebben dat de composthoop met rust gelaten dient te

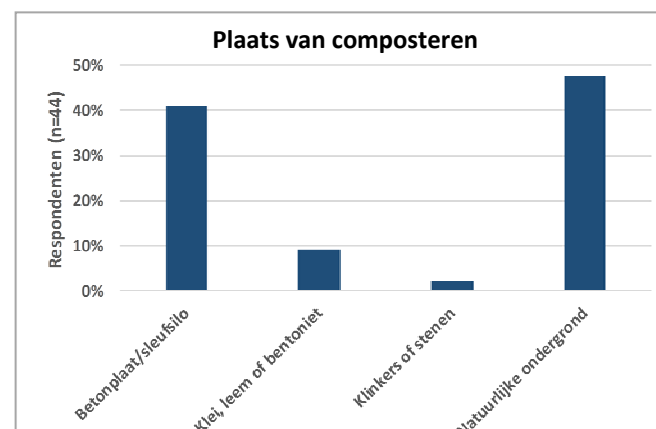
Figuur 9. Duur van de compostering.

worden. Een ander zet vaker om, omdat het belangrijk is dat het eindproduct homogeen is. Ook zijn sommigen van mening dat er zo min mogelijk moet worden omgezet: omzetten is namelijk het verlies van organische stof en mineralen.

Over het algemeen wordt de composthoop opgezet op een perceel met natuurlijke ondergrond of op een betonplaat/sleufsilos (Figuur 11).

Figuur 10. Aantal keren dat compost wordt omgezet op de bedrijven.

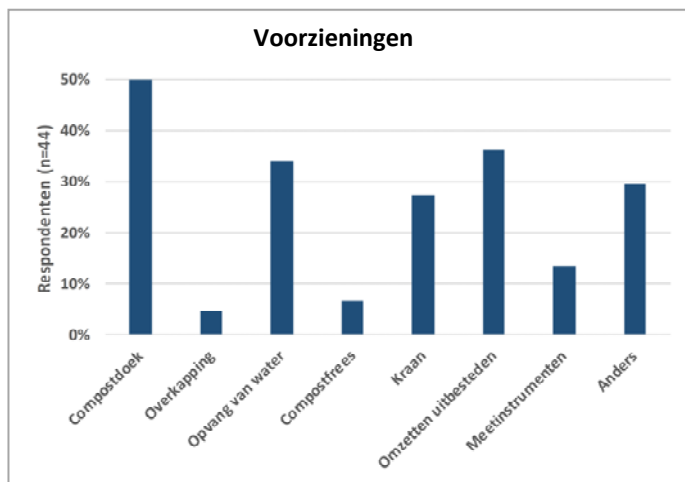
Figuur 11. Plaats van de compostering.

Resultaten (vervolg)

De helft van de respondenten dekt de composthoop af met compostdoek. Een derde heeft voorzieningen voor de opvang van water. Opvallend is dat slechts 7% respondenten gebruik maakt van een compostfrees om de compost om te zetten (Figuur 12).

Een grotere meerderheid van de respondenten geeft aan geen metingen uit te voeren om het proces van compostering te volgen. Een kleine minderheid (14%) zet meetinstrumenten in om het proces te kunnen volgen. Een kwart volgt de temperatuur en een enkeling het CO₂-gehalte. 5% van de respondenten meet de C:N-verhouding of de minerale samenstelling (Figuur 13).

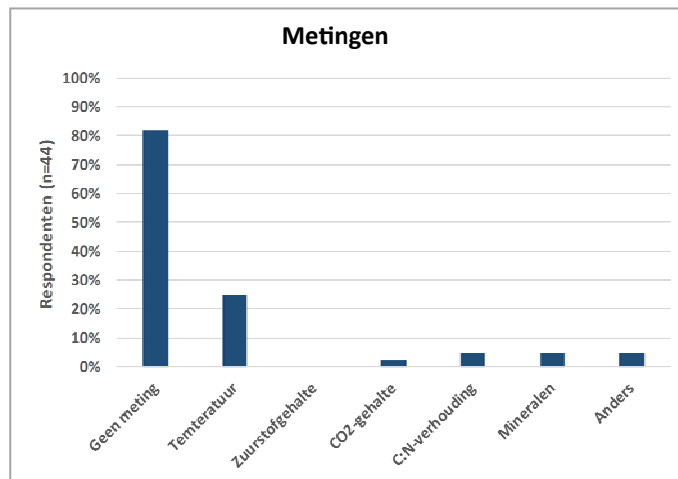
Bij de aankoop van compost beoordeelt 50% van de respondenten de kwaliteit van de compost aan de hand van de chemische analyse van de leverancier. Om de kwaliteit van de eigen geproduceerde compost te beoordelen voert slechts 1% een chemische analyse uit. Over het algemeen wordt de kwaliteit van eigen compost uitsluitend zintuigelijk beoordeeld waarbij structuur, rijpheid, geur en kleur de belangrijkste criteria zijn (Figuur 14).

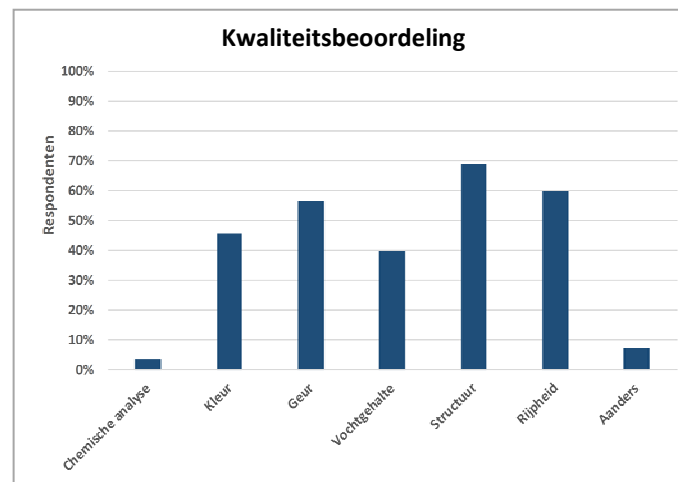
Figuur 12. Voorzieningen bij het composteren .

Inzet prijs en gebruik van dierlijke en plantaardige compost

De grootste categorie respondenten gebruikt 11 tot 20 ton dierlijke mest per hectare. Van de plantaardige compost/mengsel wordt veelal 1 tot 5 ton toegediend (Figuur 15).

Figuur 13. Overzicht van metingen om het composteerproces te volgen.

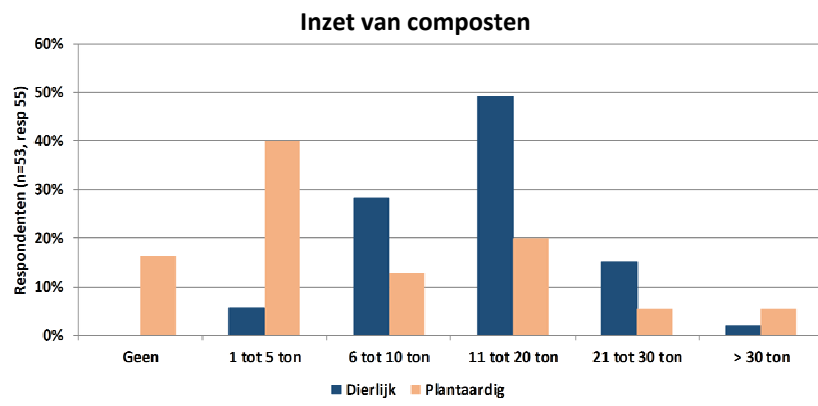
Figuur 14. Overzicht van de uitgevoerde kwaliteitsbeoordeling van compost.

Resultaten (vervolg)

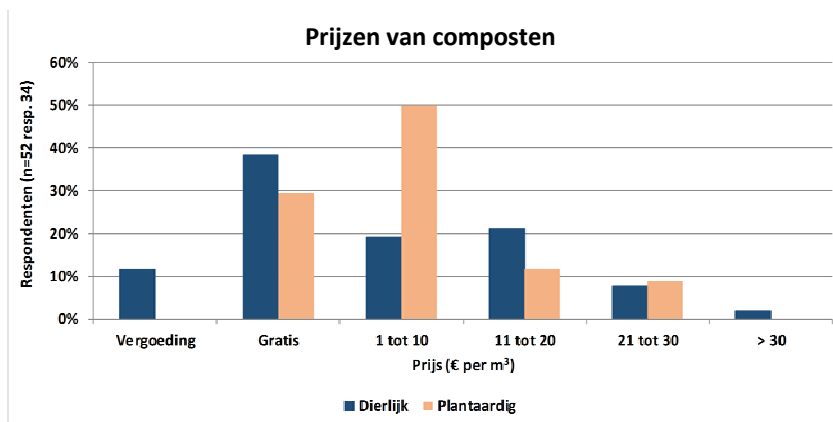
De grootste categorie respondenten betaalt geen vergoeding voor de afname van dierlijke mest. Voor plantaardige composten wordt door de helft van de bedrijven 1 tot 10 euro per kuub betaald (Figuur 16).

Het zelf maken van compost wordt door veel respondenten als een uitdaging gezien (Figuur 17), veelal vanwege een te natte composthoop. Ook beschikken deelnemers niet over de juiste machines om een hoop om te zetten. Tenslotte is tijd een belangrijke factor waarom het composteren als een uitdaging wordt gezien. Bij de antwoordoptie 'Anders' gaf een grote meerderheid van de respondenten aan over onvoldoende kennis te beschikken en deze vooral graag te willen vergroten.

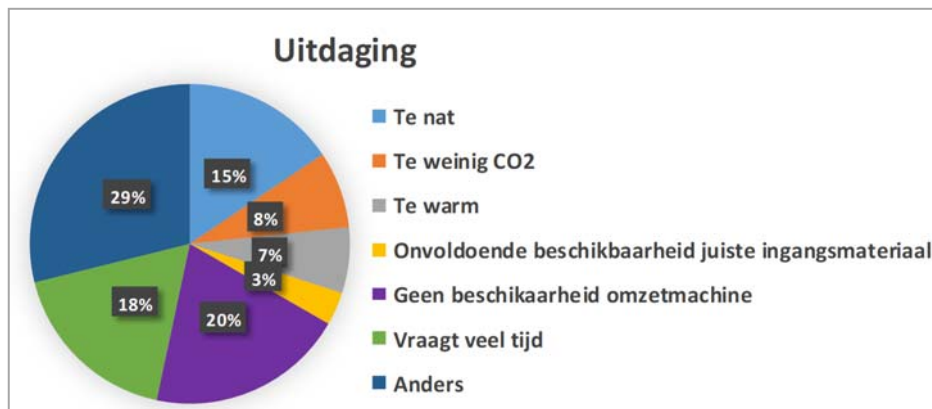
Tenslotte is aan de deelnemers gevraagd te reageren of ze het eens zijn met een aantal stellingen.

Figuur 15. Overzicht van de inzet van compost in ton per ha.

Figuur 16. Overzicht van de inzet van compost in ton per ha.

Figuur 17. Overzicht van uitdagingen bij het maken van compost.

Resultaten (vervolg)

Stellingen

Stelling 1: Composteren op eigen bedrijf zou verplicht moeten zijn.

42% van de respondenten is het hier mee eens (Figuur 18).

Stelling 2: Specifieke Demeternormen voor compost zijn gewenst.

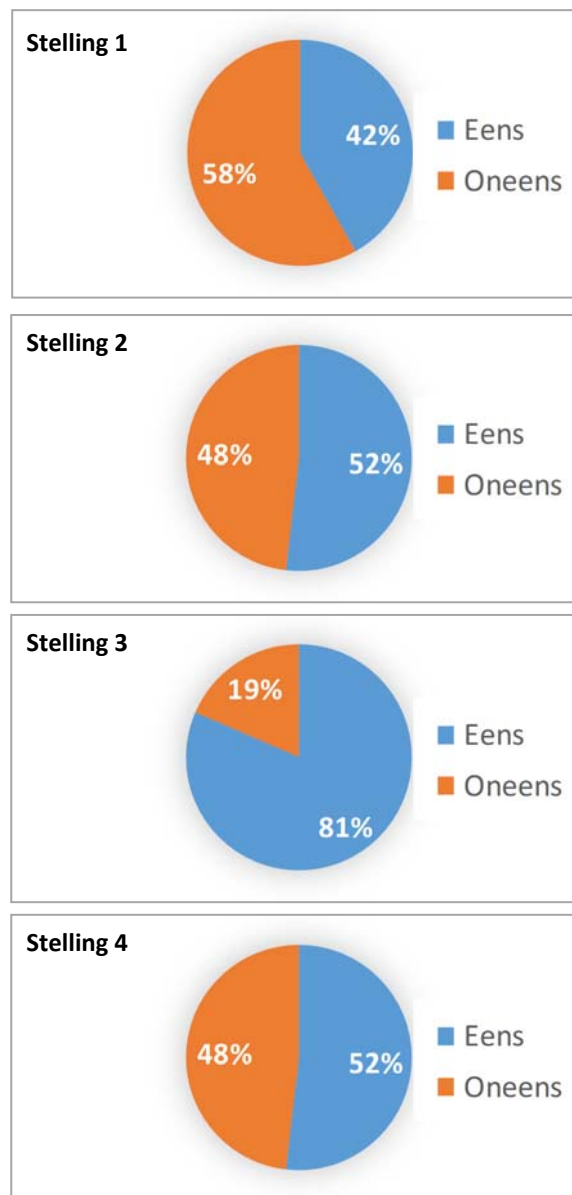
52% van de respondenten is het hier mee eens (Figuur 18).

Stelling 3: Het gebruik van gangbare (hulp) meststoffen zou moeten worden uitgesloten.

81% van de respondenten is hier mee eens (Figuur 18).

Stelling 4: De toepassing van geprepareerde BD compost zou verplicht moeten zijn.

52% van de respondenten is het hier mee eens (Figuur 18).

Figuur 18. Stellingen rond inzet van compost op Demeterbedrijven.

Foto's (met de klok mee): 1. Dierlijke mest 2. Keren van compost 3. Groencompost op erf 4. Hand met verse compost ➤

Conclusies

Geconcludeerd kan worden dat op 95% van de bedrijven wordt gewerkt met inzet van dierlijke mestcompost, plantaardige groencompost of een mengsel van dierlijke en plantaardige origine. Ruim driekwart van de respondenten zet bemesting van dierlijke oorsprong in. Op zo'n 30% van de bedrijven is minder dan 10% van de basisbemesting van eigen oorsprong.

Verbeteren van de bodemvruchtbaarheid wordt verreweg als belangrijkste doel gezien van de inzet van composten. Daarnaast zijn 'het ondersteunen van levenskrachten' en 'sluiten van kringloop op het eigen bedrijf' argumenten om compost op de Demeterbedrijven in te zetten.

Het is opvallend hoe verschillend op de bedrijven wordt gedacht over de werking van compost op het eigen bedrijf. De effecten worden gezocht in diverse aspecten rond de kwaliteit van de bodem, het organische stof niveau, groei en vitaliteit van gewassen en biodiversiteit zoals bij het bodemleven. De kenmerken en functie van bodemvruchtbaarheid worden uiteenlopend beoordeeld door de bedrijven.

De inzet van compost op het bedrijf wordt door vrijwel alle (98%) bedrijven als belangrijk ervaren. Daarbij worden inzet van eigen reststromen, zelf produceren van compost en inzet van compostpreparaten als belangrijke voorwaarden gezien. De ingezette hoeveelheden (mest)compost op het land wijken niet af van wat verwacht mag worden op basis van regelgeving en Demeternormen.

Over de duur van het composteerproces en het aantal keren omzetten lijkt weinig consensus. Slechts een minderheid van ca. 20% heeft geen problemen met het composteren zelf: het gaat hen goed af. Ze beschikken over voldoende kennis en kunnen die ook toepassen. Verreweg de meest deelnemers echter ervaren composteren als een grote uitdaging. Opvallend daarbij is de grote behoefte aan kennis. De controle van het composteerproces zelf gebeurt slechts bij een enkel bedrijf. Hier ligt veel ruimte voor verbetering. Zoals door een grote groep aangegeven schort het ook hierbij vooral aan *kennis* van compostering. Ook het ontbreken van de *juiste* machines en de beschikbare *tijd* voor compost maken, spelen bij de bedrijven een hoofdrol bij het composteren.

De kwaliteitsbeoordeling van het compostproduct zelf wordt vooral op gevoel gedaan en slechts een beperkt aantal waarnemingen. Hierbij wordt nauwelijks gebruik gemaakt van technieken die daarvoor inzetbaar zouden zijn. Duidelijke criteria of eisen die bedrijven aan hun compost zouden kunnen stellen, ontbreken. Zo wordt er nauwelijks gebruik gemaakt van analyses om de werking of bemestende waarde van de zelf geproduceerde compost te bepalen.

Geconcludeerd kan worden dat veel bedrijven met composteren bezig zijn én dat het zelf maken van compost wordt ervaren als een uitdaging waarbij gebrek aan kennis een belangrijke rol speelt. Op het gebied van de kwaliteit van het compostproduct lijkt sprake van een witte vlek: van de effecten die compost zouden kunnen vervullen op het bedrijf zijn de ervaringen en belevingen zeer uiteenlopend.

Aanbevelingen voor vervolg

Composteren en specifiek ‘good practice’ voor goede kwaliteit compost kent meerdere belanghebbenden. Ten eerste zijn dat de boeren en tuinders die vanuit hun motivatie werken aan duurzame bodemvruchtbaarheid. Daarnaast hebben composteerders en handelsbedrijven er belang bij dat het product ‘compost’ voldoet aan specifieke kwaliteitseisen. Voor Stichting Demeter ligt er de vraag of een input zoals compost in aanmerking komt voor het Demeter-keurmerk. Binnen de kaders van de EU-verordening voor biologische landbouw valt compost niet onder de werking van dit besluit. Wel kan compost worden aangemeld als toegestane input voor biologische landbouw.

Voor Boeren en Tuinders

- Motiveer boeren en tuinders in het composteren en gebruik van kwaliteitscompost. Dit kan door hierover regelmatig te publiceren, het aanbieden van trainingen en cursussen over compost en toepassing van compost op het landbouwbedrijf.
- Richt meerdere ‘good practice’ compostplaatsen in waar compost volgens gewenste richtlijnen wordt bereid en toegepast.

Verwacht resultaat: betere kennis over compost-bereiding en toepassingen op het landbouwbedrijf.

Voor Compostbedrijven en handel

- Verken de mogelijkheden en marktperspectieven voor verkoop van compost die aan specifieke eisen voldoet,

dit dus aanvullend op bestaande criteria zoals ‘keurcompost’.

- Werk in samenwerking met de certificeringsinstantie (Stichting Demeter) aan normen waaraan ‘Demeter’ compost moet voldoen. Dit in aansluiting op de verwachtingen die de potentiële koper van het product heeft.

Verwacht resultaat: een voorstel voor richtlijnen & normen voor compost die vanuit biodynamische principes wordt bereid en aansluit bij de verwachtingen van de afnemers.

Voor Stichting Demeter

- Bepaal het belang van goede compostering op de Demeter landbouwbedrijven en zoek geschikte instrumenten om dit te bevorderen.
- Verken de mogelijkheden voor certificering van compost en mogelijk andere meststoffen die duurzame bodemvruchtbaarheid bevorderen.

Verwacht resultaat na een goede afweging: keuzes van instrumenten die bijdragen aan duurzame bodemvruchtbaarheid vanuit biodynamisch perspectief.

Colofon /Verantwoording

De brochure 'Compostgebruik op Demeterbedrijven in beeld' is het resultaat van een onderzoek naar de inzet van compost op biologische (dynamische) bedrijven en is mede met financiële steun van de Iona Stichting en Triodos Foundation tot stand gekomen. Odin en Stichting Demeter hebben waardevolle inhoudelijke bijgedragen geleverd.

© Louis Bolk Instituut 2018

Compostgebruik op Demeterbedrijven in beeld

Tekst: Dr. ir. Chris Koopmans, Thomas te Grotenhuis, Ing. Leen Janmaat

Foto's: Leen Janmaat, Chris Koopmans, Marleen Zanen (Louis Bolk Instituut)

Opmaak: Metha van Bruggen

Publicatienummer: 2018-013 LbP, 16 pagina's

Bestelwijze: Download is beschikbaar op www.louisbolk.nl/publicaties

www.louisbolk.nl

info@louisbolk.nl twitter: @LouisBolk

T 0343 523 860

Kosterijland 3-5

3981 AJ Bunnik

Het Louis Bolk Instituut is een onafhankelijk, internationaal kennisinstituut ter bevordering van duurzame landbouw, voeding en gezondheid.

Door praktijkgericht onderzoek en advies dragen wij al meer dan 40 jaar bij aan gezonde bodems, planten, dieren en mensen. Belangrijke opdrachtgevers zijn onder andere het Ministerie van LNV, de Europese Commissie, ZonMw, Provincies, waterschappen, natuurorganisaties, stichtingen, kenniscentra voor Integrative Medicine en het bedrijfsleven. Zij waarde- ren onze integrale visie, en onze oplossingen, die praktisch en goed toepasbaar zijn. Kijk voor meer informatie op www.louisbolk.nl

Compost inzet in beeld

Hoe vult u de bemesting in op uw bedrijf en welke rol speelt compost daarin? Hoe kunnen we het gebruik en de toepassing van kwalita- tieve compost ontwikkelen,

stimuleren en realiseren voor de praktijk? Kunnen we de kwaliteit van compost verder verbeteren door te leren van elkaars werkwijze?

Het bereiden van compost vraagt meer dan alleen maar alles op één hoop gooien. Het materiaal dat je mengt maar ook de verwerking, bepaalt mede de kwaliteit van het eindproduct.

In deze inventarisatie is gekeken naar de inzet van compost op Demeter landbouwbedrijven. De belangrijkste motieven om compost te gebruiken komen aan bod maar ook de samenstelling van het uitgangsmateriaal en de wijze van composteren. En hoe beoordelen we het uiteindelijke resultaat? We sluiten af met de uitdagingen om de kwaliteit verder te verbeteren zowel voor boeren en tuinders maar ook voor composteerbedrijven en de handel.